

Maksim Gaspari

Miran Černec | Pogled nazaj od 21. 1. do 27. 1.

26. 1. 1883 se je v Selščku na Notranjskem rodil Maksim Gaspari, eden najbolj priljubljenih slovenskih slikarjev vseh časov. Gaspari je s svojo idilično narodno motiviko, v kateri je slavil kmečko življenje, šege in navade, ustvaril svojstven opus, ki mu ni para v slovenski umetnosti; z deli, ki so v obliki razglednic in voščilnic našla pot v srca in domove tisočev, je zapustil neprecenljivo pričevanje o Sloveniji iz 1. polovice 20. stoletja – hkrati pa z njimi v časih iskanja narodne identitete krepko pripomogel k oblikovanju zavesti o tem, kaj naj bi bilo v slovenstvu pristnega in edinstvenega. Gaspari se je tudi sam rodil v okolju, kakršnega je nato upodabljal vse življenje; kot se je ob njegovi 50-letnici izrazil časnik Tedenske slike, ni nikoli pozabil, »da je izšel iz zdravega, preprostega ljudstva«. Po mladosti v Selščku pri Begunjah nad Cerknico so ga starši – oče Jakob, po rodu Furlan, in mati Ivana, rojena Švigelj – poslala v uk za trgovca v Kamnik; ker je že od malih nog čutil veselje do risanja, je z njim nadaljeval tudi tam – in prav ena od risb, ki jo je takrat izdelal za reklamne namene, je v neki kamniški izložbi vzbudila pozornost mecena in zbiralca starin Josipa Nikolaja Sadnikarja. Sadnikar je hitro prepoznal fantov talent in mu pomagal, da se je leta 1899 prepisal na ljubljansko umetnostno obrtno šolo, kjer se je učil pri prof. Veselu. Leta 1902 se je vpisal na grafično šolo na Dunaju, čez leto dni pa na cesarsko umetnostno akademijo, kjer je z drugimi slovenskimi in hrvaškimi dijaki ustanovil umetniško društvo »Vesna«; leta 1907 se je s Hinkom Smrekarjem, kasneje znanim karikaturistom, podal še na enoletno izpopolnjevanje v München. Po vrnitvi v domovino se je leta 1908 naselil v Kamniku pri Sadnikarjevih, družini svojega dolgoletnega mecena. Prav Sadnikar je bil tisti, ki je mlademu »Gašperju«, kot so ga klicali domači, ne le uredil prvi atelje v svoji lastni hiši, temveč mu je pomagal začetna dela tudi tržiti; pri njem je naročal motive za razglednice, ilustracije in slike ter poskrbel, da so te našle kupce. Po treh letih se je Gaspari finančno dovolj okrepil, da je lahko leta 1911 odšel na svoje; poročil se je s Korošico Frančiško Wurzer in si z njo ustvaril dom v Ljubljani. V zakonu so se jima rodili trije otroci; sin Oton ter hčerki Vida in Breda. V tem času je izbruhnila 1. svetovna vojna ter z njo spopad med Avstro-Ogrsko in Italijo; Gasparija zaradi furlanskega rodu njegovega očeta niso želeli vpoklicati, tako da je vojno preži-

Petdesetletnica odličnega slikarja

Nedvomno je Gaspari naš vsem ljubi umetnik, najpriljubljenejši, ker pač ni obrnil hrbta našemu človeku, ker nam je vedno kazal slovenskega človeka v njegovi značilni in nepokvarjeni podobi. Gaspari istoveti umetnost z naravnostjo, ne gleda na življenje z visokih umetnostnih višav, od koder se vidi življenje megleno. Njegove slike so žive, zdrava umetnost diha iz njih kot je zdav in naraven naš kmet in kot je zdrav Gaspari sam, ki ni pozabil, da je izšel iz preprostega, zdravega ljudstva. Rodil se je 28. januarja v Selščeku pri Cerknici. Po osnovni šoli je hotel postati trgovec, učil se je v Murnikovi trgovini na Šutni pri Kamniku. Gaspari je pa pokazal izredno nadarjenost za risanje, zato je šel v Ljubljano na umetno obrtno šolo. Pozneje je študiral na Dunaju nato pa v Monakovem. Želimo mu vsi iskreno, da še dolga leta bogati našo umetnost.

vel v Ljubljani, vendar je slovensko stvar podprl na drug način – ustvaril je obsežen opus razglednic z vojno tematiko pod naslovom Vojska v slikah, ves izkupiček od prodanih del pa namenil družinam vpoklicanih vojakov. Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 je odšel kot prostovoljec na Koroško, ko pa je bil po diktatu mednarodnih sil za to ozemlje razpisan plebiscit, se je s svojimi ilustracijami vključil v propagandni boj za priključitev zibelke slovenstva h Kraljevini SHS. Čeprav se koroški plebiscit ni izšel po njegovih pričakovanjih, sta bili nato prav dve desetletji prve Jugoslavije za Gasparija najbolj plodni in ustvarjalni v njegovem življenju; v tem času je ustvaril nešteto del z narodno tematiko, od prizorov kmečkega življenja in krščanskega obredja do ljubezenskih motivov in upodobitev ljudske arhitekture, noš in pokrajine ... Gaspari je postal najbolj priljubljen slovenski likovni umetnik, ki je narodovo dušo prepoznal in upodabljal kot nihče drug, ne da bi ob tem kadarkoli padel v skušnjavo političnega opredeljevanja. O njem so se lahko strinjali celo liberalci in klerikalci tistega časa; liberalni list Tedenske slike je leta 1933 denimo zapisal: »Nedvomno je Gaspari naš vsem ljubi umetnik, najpriljubljenejši, ker pač ni obrnil hrbta našemu človeku, ker nam je vedno kazal slovenskega človeka v njegovi značilni in nepokvarjeni podobi.« Prav tako je Gasparija kot »našega nedvomno najpopularnejšega upodabljajočega umetnika« predstavil katoliški Ilustrirani Slovenec. Gaspariju pa v zasebnem življenju kljub temu ni bilo postlano z rožicami; dolgo je moral družino preživljati le s svojimi deli in s Sadnikarjevo podporo, a leta 1928 je vendarle dobil zaposlitev kot restavrator v Etnografskem muzeju v Ljubljani, kar je ostal do upokojitve leta 1948. Umrl je 1980 v Ljubljani, star 97 let. Čeprav je bil celo v času SFRJ deležen nagrad za »popularizacijo umetnosti«, je pravo vrednost njegovega dela morda najbolje opredelil umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc. Zapisal je takole: »Nihče se ni tako približal ljudski duši kakor on, nihče ni tako vzljubil ljudske folklore kakor on. Skoraj bi pomislili, da nam je bil njegov talent podarjen v zadnjem trenutku, preden je vse to bogastvo začelo toniti v internacionalni civilizacijski poplavi in nihilizmu današnjih dni.« In res; tudi v dobi »moderne umetnosti« ostajajo Gasparijeva dela brezčasna; še vedno so v neštetih slovenskih domovih in še vedno pričajo o Sloveniji, kakršna je nekoč bila. D

Jožef Fišter

21. 1. 1944 so partizani po poročanju medvojnih časnikov umorili Jožefa Fišterja, kmečkega posestnika in družinskega očeta iz Karteljevega na Dolenjskem. Njegov primer je eden od mnogih, ki kažejo, kako podlo so se partizani znašali nad družinskimi člani svojih nasprotnikov: Fišterjev sin Stanko je namreč kot dijak v Ljubljani jeseni 1943 vstopil med domobrance in njegovega očeta so zato partizani prisilno mobilizirali januarja 1944. Ker bi to dejansko pomenilo, da bi se moral oče bojevati proti lastnemu sinu, je Jožef Fišter iz hoste pobegnil že po 6 dneh in se nato na domu skrival pred partizani. Ker ga niso našli, so njegovo preostalo družino, ženo in 5 mladoletnih otrok, izgnali v Novo mesto, hišo pa izropali. Fišterjevo skrivališče naj bi bili nazadnje partizanom izdali njegovi sosedje; prijeli so ga in nato po večdnevnem »zasliševanju« umorili.

Jožef Fišter — nova žrtev komunistov

Novo mesto, 22. febr. Vas Karteljevo v mirnopeški občini je slovila daleč na okoli kot ena najbolj zagrizenih ofarskih vasi. Do nedavnega ni bilo iz te vasi nobenega domobranca, končno pa kljub silnemu terorju in satanski propagandi ljudje lo spregledujejo in jih je točasno že 8 v domobranskih vrstah. Med prvimi se je prijavil k borcem dijak Fišter Stanko. To pa komunistom ni šlo v račune. Zato so očeta Jožefa s silo mobilizirali v soboto, 8. januarja, letos. Kot zaveden slovenski mož ni mogel strpeti pri banditih in je po 6 dneh pobegnil. Komunisti so ga iskali in ker ga niso našli, so družino pismeno obvestili, da jo izselijo v Novo mesto, če se mož tekom 24 ur ne javi komunistični komandi.

Pokol v Dolenji vasi

27. 1. 1943 je v Dolenji vasi pri Selcah na Gorenjskem prišlo do partizanskega pokola 5 slovenskih civilistov, večinoma sorodnikov nekdanjega selškega župana Franca Benedika. Župana Benedika so komunisti izbrali za žrtveno jagnje po znani tragediji v Dražgošah januarja 1942 in ga pol leta po njej tudi zahrbtno umorili. Da bi odstranili in zastrašili priče, ki bi o dogodkih v Dražgošah lahko povedale drugačno verzijo od partijske, je januarja 1943 nato sledil še pomor Benedikovih najožjih družinskih članov. Akcijo je izvedla skupina partizanov iz trdega jedra KP, ki so v mraku obkolili vas, se razporedili po vnaprej izbranih lokacijah in v nekaj minutah postrelili 5 neoboroženih Slovencev. Med žrtvami so bili Ana Benedik, vdova po Francu Benediku, županov sin France, županov sorodnik France Podreka, veteran 1. svetovne vojne Franc Veber in vaški gostilničar Bergant. Seveda je OF vse umorjene posmrtno oblatila kot »izdajalce«, vendar domačini komunističnim lažem niso preveč verjeli – žrtve pokola so dostojno položili na pare, jih hodili množično kropit ter jih krščansko pokopali. Ob dogodkih, kot je bil pokol v Dolenji vasi, se je tudi na Gorenjskem začel prebujati vse bolj javen odpor do OF.

Karel Globočnik

27. 1. 1884 se je v Tržiču rodil Karel Globočnik, slovenski tovarnar, posestnik, narodni delavec in eden od motorjev predvojne industrializacije Tržiča. Rodil se je v premožni fužinarski rodbini, kjer ga je oče določil za naslednika v družinskem podjetju. Po šolanju v Ljubljani in vpoklicu na fronte 1. svetovne vojne se je vrnil domov in moderniziral družinsko obrt, proizvodnjo kos. Za časa Kraljevine SHS je imelo v podjetju stalno zaposlitev 35 kovačev, izdelke pa so izvažali predvsem v Italijo in na Balkan. Poleg fužinarstva se je Globočnik ukvarjal tudi s hotelirstvom in z gostinstvom; le leto pred smrtjo je prenovil znani tržiški hotel »Pri pošti«, v javnih zadevah pa je sodeloval kot dolgoletni občinski odbornik, podpornik strokovnega šolstva in mecen liberalnih društev. Umrl je leta 1930, star 46 let. Njegova zapuščina je bila po revoluciji nacionalizirana.